

Turist Rehberlerinin Bakış Açışıyla Krizlerin Turist Rehberliğine Etkilerinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Effects of Crises on Tourist Guiding from the Perspective of Tourist Guides

***Abdurrahman TÜRKOĞLU^a, ^bDr. Osman PELİT, ^cArş. Gör. Nurullah KART**

^a Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar, Türkiye, turkoglu899@gmail.com

^b Bağımsız Araştırmacı, Ankara, Türkiye, pelitosman7@gmail.com

^c Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakóltesi, Afyonkarahisar, Türkiye, nkart@aku.edu.tr

* Sorumlu Yazar / Responsible Author

Makale Bilgisi / Article Info

Gönderilme Tarihi (Received): 10.02.2025

Revizyon Tarihi (Revised): 26.02.2025

10.03.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 15.03.2025

Yayımlanma Tarihi (Published): 25.03.2025

Araştırma Makalesi / Research Article

Özet

Amaç ve Önem: Bu araştırmanın temel amacı pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlerin, turist rehberliği üzerindeki etkisinin nitel bir yaklaşımla belirlenmesidir. Bu doğrultuda, turist rehberlerinin bu zorluklarla başa çıkma stratejileri ve mesleki dayanıklılıklarını artırmaya yönelik önerilerin sunulduğu bu araştırma, teorik ve pratik anlamda sektöre değerli katkılar sağlamakla birlikte, mevcut literatürdeki boşlukları belirleyerek gelecekte yapılacak araştırmalara referans olması açısından oldukça önemlidir.

Yöntem: Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde aktif olarak çalışan 25 profesyonel turist rehberi ile görüşülmüştür. Görüşmelerin ardından elde edilen veriler, MAXQDA analiz programı kullanılarak kodlanmış ve temalar halinde kategorize edilmiştir.

Bulgular: Araştırmada temel olarak pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlerin turist rehberliğini olumsuz yönde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca her türlü olumsuz etkiye rağmen turist rehberleri mesleğin geleceği yönünde olumlu düşüncelere sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları, turist rehberlerinin karşılaştıkları zorlukları ve mesleğin geleceğine dair olumlu düşüncelerini ortaya koymakla birlikte mesleğin gelecekteki gelişimi için önemli ipuçları sunmaktadır. Bununla birlikte araştırma sonuçları, turist rehberlerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve desteklenmesi için gerekli stratejilerin belirlenmesine katkı sağlayacak niteliktedir. Söz konusu sonuçlar, özellikle turizm sektörü ve ilgili paydaşlar açısından stratejik planlamalar yapma noktasında rehber niteliğinde olacaktır.

Pratik Çıkarımlar: Turist rehberlerinin pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlere karşı esneklik göstermeleri, dijitalleşme süreçlerine uyum sağlamaları ve alternatif turizm alanlarına yönelmeleri, mesleğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda geliştirilecek kriz yönetimi ve dayanıklılık stratejileri, turist rehberlerinin karşılaştıkları bu zorlukları aşmalarına ve değişen koşullara adapte olmalarına katkı sağlayacaktır.

Özgünlük/Bilimsel Katkı: Bu araştırmanın bulguları, benzer değişkenleri ele alan sınırlı sayıda yapılmış olan araştırmaların sonuçları ile paralellik göstermektedir. Ancak bu çalışma, literatürdeki mevcut bilgileri genişleterek turist rehberliğini etkileyen faktörlere (pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizler) dair daha kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Araştırma, turist rehberlerinin karşılaştığı zorluklar ve bu zorlukların mesleki uygulamalara nasıl yansıdığı konusundaki bilgi boşluğunu doldurarak, literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turist rehberliği, Mesleki sorunlar, Pandemi, Ekonomik kriz, Doğal afetler

Abstract

Purpose and Importance: The aim of this research is to determine the impact of pandemics, natural disasters, war, terrorism and economic crises on tourist guiding with a qualitative approach. In this direction, this research, in which tourist guides' strategies for coping with these difficulties and suggestions for increasing their professional resilience are presented, provides valuable contributions to the sector in theoretical and practical terms, and is very important as a reference for future research by identifying gaps in the existing literature.

Methodology: In the study, semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, has been utilized. In this context, 25 professional tourist guides actively working in various regions of Turkey were interviewed. The data obtained after the interviews were coded and categorized into themes using MAXQDA analysis software.

Findings: In the study, it was determined that pandemics, natural disasters, war, terrorism and economic crises negatively affect tourist guiding. In addition, it was concluded that despite all kinds of negative effects, tourist guides have positive thoughts about the future of the profession. In this context, the results of the study reveal the difficulties faced by tourist guides and their positive thoughts about the future of the profession and provide important clues for the future development of the profession. Moreover, the results of the research will contribute to the determination of the necessary strategies to meet the needs of tourist guides and to support them. These results will serve as a guide for the tourism sector and relevant stakeholders in making strategic plans.

Practical Implications: Tourist guides' resilience against pandemics, natural disasters, war, terrorism and economic crises, their adaptation to digitalization processes and their orientation towards alternative tourism areas are of great importance for

the sustainability of the profession. In this direction, crisis management and resilience strategies to be developed will help tourist guides overcome these challenges and adapt to changing conditions.

Originality/Value: The findings of this study are in line with the results of a limited number of studies addressing similar variables. However, this study extends the existing knowledge in the literature and provides a more comprehensive framework of the factors (pandemics, natural disasters, war, terrorism and economic crises) affecting tourist guiding. The study makes a significant contribution to the literature by filling the knowledge gap on the challenges faced by tourist guides and how these challenges are reflected in professional practices.

Keywords: Tourist guiding, Professional problems, Pandemic, Economic crisis, Natural disasters

Giriş

Turizm, yalnızca bir sektör olmanın ötesinde, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla toplumların gelişiminde kritik bir rol oynayan çok yönlü bir olgudur. Dinamik yapısı ve farklı sektörlerle olan yoğun etkileşimi nedeniyle turizm, küresel ve yerel düzeyde meydana gelen krizlerden doğrudan etkilenmektedir. Pandemiler, ekonomik krizler, doğal afetler, politik istikrarsızlıklar ve savaş gibi unsurlar, turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit ederken, sektörün temel aktörlerinden biri olan turist rehberlerinin mesleki pratiklerini de derinden etkilemektedir. Özellikle COVID-19 pandemisi, turizm sektöründe daha önce benzeri görülmemiş bir krize yol açmış ve bu süreçte turist rehberliği ciddi bir dönüşüm geçirmiştir (Scott vd., 2020). Pandemi sürecinde uluslararası seyahat kısıtlamaları, turizm hareketliliğinde ani duraklamalara neden olmuş, turist rehberleri gelir kaybı, mesleki belirsizlik ve uzun vadeli istihdam riskleri gibi birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Güdücü (2024) tarafından Kapadokya bölgesinde gerçekleştirilen araştırmada, pandemi sürecinin turist rehberliği üzerinde ekonomik, psikolojik ve operasyonel düzeyde önemli olumsuz etkilere neden olduğu vurgulanmıştır. Araştırmaya katılan rehberler, iş kaybı ve finansal zorlukların yanı sıra, sürekli sağlık tehdidi altında çalışmanın getirdiği psikolojik baskı ve stresin mesleki motivasyonlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

Ekonomik krizler, bireylerin harcanabilir gelirlerinde azalmaya neden olarak turizm talebini olumsuz yönde etkilemekte ve dolayısıyla turist rehberlerinin gelir düzeyi ile istihdam koşullarında önemli kayıplara yol açmaktadır. Turizm sektörü, tüketicilerin finansal durumundaki dalgalanmalara ve ekonomik belirsizliklere oldukça duyarlı olup, kriz dönemlerinde seyahat harcamalarında keskin düşüşler yaşanabilmektedir. Bu bağlamda Çetin ve Yetiş (2017), ekonomik krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkilerini değerlendirirken, turizm talebinin, tüketicinin mal ve can güvenliğini tehdit eden olaylara, ekonomik krizlerin seyahat bütçelerini kısıtlamasına ve turist destinasyonlarının imajını olumsuz etkileyen siyasi değişimlere karşı son derece hassas olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik krizlerin turist rehberleri üzerindeki etkisi çok boyutlu olup, yalnızca gelir kaybı ile sınırlı kalmamakta, aynı zamanda mesleki belirsizlikleri artırmakta ve istihdam olanaklarını kısıtlamaktadır. Kriz dönemlerinde azalan turist sayısı, tur operatörleri ve seyahat acentaları tarafından sağlanan iş fırsatlarının daralmasına neden olurken, bağımsız çalışan rehberler için de sürdürülebilir bir gelir elde etme imkanlarını sınırlandırmaktadır (Çakmak, 2018). Bu doğrultuda, ekonomik krizlerin uzun vadeli etkileri, turizm sektöründeki yatırımların azalmasına ve destinasyonların pazarlanmasında yaşanan zorluklara da yol açarak turist rehberliği mesleğinin geleceğini belirsiz hale getirmektedir.

Krizler, turist rehberlerinin mesleki pratiklerini, ekonomik durumlarını ve psikolojik sağlıklarını etkileyerek, sektördeki rollerini yeniden tanımlamalarını gerektirmiştir. Doğal afetler ve iklim krizi gibi çevresel faktörler de turizm destinasyonlarının çekiciliğini azaltarak, turist rehberlerinin çalışma alanlarını daraltmaktadır. Örneğin, aşırı hava olayları ve deniz seviyesindeki yükselme, kıyı turizmi ve doğa turizmi gibi alanlarda faaliyet gösteren rehberlerin işlerini riske atmaktadır (Scott, vd., 2012). Doğal afetler, turistik destinasyonlarda fiziksel hasara yol açarak altyapının zarar görmesine neden olmakla birlikte turistlerin bölgeye olan ilgisinin azalmasına yol açmaktadır. Önal (2023), doğal afetlerin turizm üzerindeki etkilerini değerlendirirken, "deprem ve benzeri felaketler yaşam kalitesini her yönüyle yıkıma uğratar" ifadesini kullanmaktadır. Bu süreçte, turist rehberleri iş kaybı, gelir azalması ve artan psikolojik stresle karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca, rehberlerin mesleki motivasyonları ve bağlılıkları bu dönemde ciddi şekilde zedelenebilir. Dolayısıyla bu kriz durumları, rehberlerin mesleki becerilerini yeniden gözden geçirmelerini ve sürdürülebilir turizm uygulamalarına yönelmelerini zorunlu kılmaktadır. Kriz dönemlerinde, turist rehberlerinin mesleki dayanıklılıklarının artırılması ve kriz yönetimi becerilerinin geliştirilmesi oldukça önem taşımaktadır.

Savaşlar ve politik istikrarsızlıklar, turistlerin seyahat güvenliği algısını olumsuz yönde etkileyerek destinasyonlara yönelik turizm talebinde önemli düşüşlere yol açmaktadır. Bu durum, turizm sektörünün temel aktörlerinden biri olan turist rehberlerinin istihdam ve gelir düzeyini doğrudan etkilemektedir. Neumayer (2004), terörizmin turizm üzerindeki etkilerini incelediği çalışmasında, terör saldırılarının turistlerin risk algısını artırarak seyahat kararlarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir. Benzer şekilde, savaş, terör olayları ve ekonomik krizler, turizm sektöründeki güvenlik endişelerini artırarak turist hareketliliğini önemli ölçüde kısıtlamakta ve destinasyonlara olan ilgiyi azaltmaktadır. Bu tür krizler, turist rehberlerinin işsizlik riskiyle karşı karşıya kalmasına veya mesleklerini geçici olarak bırakmalarına neden olmaktadır (Huang & Min, 2002). Son yıllarda pandemi, uluslararası politik gelişmeler, doğal afetler, savaşlar, terör eylemleri, iklim değişikliği ve dijitalleşme gibi faktörler küresel ölçekte birçok sektörü derinden etkilemiş olup, bu süreçlerden en fazla etkilenen alanlardan biri de turizm sektörü olmuştur. Turizm sektöründe yaşanan bu değişimler, doğrudan veya dolaylı olarak turist rehberliğinin geleceğini de şekillendirmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde turizm faaliyetlerindeki azalmalar, turist rehberlerinin mesleki sürdürülebilirliği açısından ciddi tehditler oluşturmakta, ekonomik ve psikolojik olarak rehberlerin mesleki bağlılıklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, pandemi, doğal afetler, savaş, terör olayları ve ekonomik krizlerin turist rehberliğinin geleceği üzerindeki etkilerini sistematik bir şekilde incelemektir. Bu doğrultuda bu çalışma, turist rehberlerinin geleceğini etkileyebilecek faktörleri belirleyerek, mesleğin karşı karşıya olduğu risklerin azaltılmasına ve uzun vadeli stratejiler geliştirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında aktif olarak çalışan 25 turist rehberi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, krizlerin turist rehberliği üzerindeki etkilerine yönelik sınırlı sayıda çalışmanın tespit edilmesi (Altun & Dinçer, 2024; Güdücü, 2024; Şahin & Güzel, 2020; Türker & Karaca, 2020; Yetgin Akgün vd., 2022) bu çalışmanın alanyazına ve ilgili taraflara sunacağı katkı bakımından oldukça önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları doğrultusunda, turist rehberliğinin sürdürülebilirliği açısından alınması gereken önlemler belirlenmiş ve ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara yönelik çeşitli politika önerileri sunulmuştur. Nitekim, krizlerin turist rehberleri üzerindeki etkilerini kapsamlı ve detaylı bir şekilde ele alan bu çalışma, alanyazına özgün bir katkı sağlamayı hedeflemekle birlikte turist rehberliğinin geleceğine yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Literatür Taraması

Turist Rehberliğinin Geleceğini Etkileyecek Krizler

Turizm sektöründe kriz kavramı, “turizm sürdürülebilirliğini ve sektörü, insan kaynaklı ya da engellenmesi mümkün olmayan doğal faktörlerden dolayı olumsuz etkileyebilecek unsurlar ve bu unsurların sonucunda ortaya çıkabilecek tehditler” şeklinde tanımlanmaktadır (Henderson, 1999, s. 178). Turizm endüstrisi, destinasyonların kontrolü dışında gelişen dış etkenlere karşı son derece hassas bir yapıya sahiptir (Bahar & Çelik İlal 2020; Santana, 2004). Turizm sektörünün sürekli genişlemesi, krizlerin etkilerini artıran ve büyüten koşullar oluşturabilmektedir. Özellikle artan turist sayısı, altyapı sistemleri üzerinde baskı oluşturarak yerel kaynakların tükenmesine neden olmakta, çevresel sürdürülebilirlik sorunlarını derinleştirmektedir (Lim & McAleer, 2005; Türkay & Saraç, 2019) ve sosyo-kültürel çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir (Yıldırım & Öztürk Deniz, 2018). Dolayısıyla turizmin kendi dinamikleri içerisinde kırılganlığını besleyen bir yapı sergilediği ve bu durumun sektörü krizlere karşı daha savunmasız hale getirdiği ifade edilebilir. Bu kapsamda, pandemi, doğal afetler, siyasi istikrarsızlıklar, savaş, terör gibi unsurlar, turizm sektöründe büyük ölçekli krizlere neden olabilmektedir (Cavlek, 2006; Drakos & Kutun, 2003; Durgun, 2021; Faulkner, 2001; Kervankıran & Bağmancı, 2020; Korstanje & Clayton: 2012; Öztürk & Çelik, 2009; Pizam, 1999; Ritchie & Campiranon, 2014; Santana, 2004). Bu krizler, turist hareketliliğini olumsuz yönde etkileyerek turizm hizmetlerinde ciddi aksaklıklara neden olmakla birlikte turist rehberlerinin mesleki sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Özellikle pandemi olgusu, küresel ölçekte turizm sektörünü en fazla etkileyen faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2023) tarafından yapılan tanımlamaya göre, bir salgının pandemi olarak kabul edilebilmesi için hastalığın daha önce maruz kalmamış bir nüfusta ortaya çıkması, insanlara bulaşarak ciddi sağlık sorunlarına yol açması ve insanlar arasında kolayca ve devamlı olarak yayılması gerekmektedir. Bu bağlamda, pandemiler küresel sağlık krizlerine yol açarken, aynı zamanda ekonomik ve sosyal sistemleri de derinden etkilemektedir. Dünya

Sağlık Örgütü tarafından yapılan araştırmalara göre, turizm sektörü pandemiden en fazla etkilenen sektörler arasında yer almaktadır. Pandemi sürecinde uygulanan seyahat kısıtlamaları, uluslararası sınırların kapatılması ve turistlerin sağlık kaygıları nedeniyle seyahat tercihlerini yeniden şekillendirmesi, turizm faaliyetlerinde keskin bir düşüşe yol açmıştır. Bu doğrultuda pandemi öncesi (2019) ve pandemi sonrası (2020-2021) turizm gelirlerinin ve turist sayısının dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur. Söz konusu tabloya göre 2019 yılında 1.5 milyar gecelik ziyaretçi bulunurken, pandemi ile birlikte bu sayı 2020 yılında 406 milyona kadar düşmüştür. 2019 yılında 1,7 trilyon ABD doları olan ihracat gelirleri, 2020 yılında 651 milyar ABD dolarına düşmüştür. 2019 yılında turizm sektörünün doğrudan GSYH'sı 3,5 trilyon ABD doları iken, pandemi ile birlikte bu rakam 2020 yılında 1,7 trilyon ABD dolarına düşmüştür. Turizm gelirlerinde ve turist sayılarında görülen bu düşüş, turizm sektöründeki talebin önemli ölçüde azaldığını göstermektedir. Dolayısıyla pandemi süreci, turizm sektörünü ciddi şekilde etkilemiş ve bu doğrultuda sektörün gelirlerinde ve turist sayılarında büyük düşüşler yaşanmasına neden olmuştur.

Tablo 1

Pandemi Öncesi ve Sonrası Turizm Gelirleri Dağılımı

Pandemide Turizm Gelirlerinin Yıllara Göre Dağılımı	2019	2020	2021
Uluslararası Turist Ziyaretçi Sayısı (Gecelik Ziyaretçiler)	1.5 Milyar Kişi	406 Milyon Kişi	429 Milyon Kişi
Uluslararası Turizmde Elde Edilen İhracat Gelirleri (Uluslararası Turizm Gelirleri + Yolcu Taşımacılığı)	1,7 Trilyon ABD Doları	651 Milyar ABD Doları	728 Milyar ABD Doları
Turizm Doğrudan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (TDGSMH)	3,5 Trilyon ABD Doları	1,7 Trilyon ABD Doları	2,2 Trilyon ABD Doları

Kaynak: UNWTO, Pandemi öncesi yıllar ve Pandemi sonrası yıllar (2024)

Pandemi, virüsün yayılmasını kontrol altına almak amacıyla ülkeler tarafından uygulanan yaygın karantinalar ve seyahat kısıtlamaları nedeniyle uluslararası talepte büyük bir düşüşe ve turizmde benzeri görülmemiş bir aksamaya neden olmuştur. Bu durum, özellikle sektörün %80'ini temsil eden ve yüksek oranda kadın ve genç istihdam eden mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerde (MSME'ler) 100 milyondan fazla turizm işini riske atarak çok büyük ekonomik ve sosyal etkilere yol açmıştır. Uluslararası seyahat, turizm açısından tarihteki en kötü yıl olan 2020'de %72 oranında düşerek dünya çapında 1,1 milyar daha az uluslararası turist sayısına (gecelik ziyaretçiler) ulaşılmış ve turist sayısı 30 yıl önceki seviyelere geri döndüğü görülmüştür (UNWTO, 2024)

Turizm sektörü, COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre, "2020 yılında küresel turist sayısında %74'lük bir düşüş yaşanmış ve bu durum yaklaşık 1,3 trilyon dolarlık gelir kaybına neden olmuştur" (Sayın & Yıldırım, 2024). Seyahat kısıtlamaları, sınırların kapanması ve karantina önlemleri, turizm endüstrisini derinden etkilemiştir. Sektördeki bu dramatik düşüş, turizm endüstrisinin tüm paydaşlarını etkilemiştir. Kervankıran ve Bağmancı (2020) çalışmalarında, pandeminin turizm sektörü üzerindeki etkilerinin sadece ekonomik boyutta değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutlarda da kendini gösterdiğini vurgulamışlardır. Pandemi sürecinde turizm sektöründe yaşanan daralma, turist rehberlerinin işsiz kalmasına veya mesleklerini geçici olarak bırakmalarına neden olmuştur. Özellikle serbest çalışan rehberler, gelir kaybı ve iş güvencesizliği ile karşı karşıya kalmıştır (Sigala, 2020). Turist rehberliği, pandemiden en çok etkilenen turizm alt sektörlerinden biri olmuştur. Pandemi sürecinde turist rehberleri, sadece ekonomik ve mesleki değil, aynı zamanda psikolojik zorluklarla da karşı karşıya kalmıştır. İşsizlik, belirsizlik ve gelecek kaygısı, rehberlerin ruh sağlığını olumsuz etkilemiştir (Thirumaran vd., 2021). Sigala (2020), rehberlerin %85'inin alternatif gelir kaynakları arayışına

girdiğini vurgulamakla birlikte birçoğunun başarısız olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte, pandemi kadar turizmi ve turist rehberliği mesleğini etkileyen bir diğer faktörde doğal afetlerdir.

Doğal afetler, Federal Acil Durum Yönetim Kurumu (FEMA, 2023) tarafından toplumları ve insan çevresini etkileme potansiyeline sahip çevresel olaylar olarak tanımlanmaktadır. Doğal afetler, turizm sektörü üzerinde önemli etkileri olan küresel olaylardır. Depremler, tsunamiler, kasırgalar, volkanik patlamalar ve seller gibi doğal afetler, turizm destinasyonlarının fiziksel altyapısını, turist akışını ve turist rehberliğini doğrudan etkilemektedir. Ritchie (2004), doğal afetlerin turizm destinasyonlarının imajını uzun süreli olarak etkileyebileceğini ve turistlerin bu bölgelere olan güveninin azalabileceğini belirtmektedir. Örneğin, 2004 Hint Okyanusu tsunamisi, Güneydoğu Asya'daki turizm destinasyonlarında ciddi bir düşüşe neden olmuştur. Faulkner (2013), afetlerin turizm gelirlerinde ani düşüşlere neden olduğunu ve bu durumun yerel ekonomileri olumsuz etkilediğini vurgulamaktadır. Özellikle turizm sektörüne bağımlı olan bölgelerde, doğal afetlerin etkileri daha şiddetli hissedilmektedir. Huang ve Min (2002), 1999 Tayvan depreminin turist rehberleri üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında, rehberlerin gelir kaybı ve iş güvencesizliği ile karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Doğal afetler sırasında turist rehberleri, turistlerin güvenliğini sağlamak gibi kritik bir rol üstlenmektedir. Bu durum, rehberlerin mesleki sorumluluklarını artırmakta ve stres düzeylerini yükseltmektedir. Afet sırasında turist rehberlerinin liderlik ve kriz yönetimi becerileri son derece önemli olmakla birlikte bu süreçte turist rehberlerinin psikolojik olarak desteklenmesi gerekmektedir (Ritchie & Jiang, 2019). Doğal afetlerin ardından, turizm sektörünü yalnızca kısa vadede değil, uzun vadede de ciddi şekilde etkileyebilecek bir başka büyük sorun da iklim krizidir.

İklim krizleri, Cambridge Institute for Sustainability Leadership [CISL] (2024) tarafından iklim değişikliğinin etkilerinin 2100 yılına kadar küresel ortalama yüzey sıcaklığını 2,6-4,8 derece artıracığı ve turizm sektörünü çok sayıda direkt ve dolaylı etkiye maruz bırakacağı vurgulanmıştır. Sektör olarak her yıl 6 trilyon ABD dolarından fazla gelir getiren ve 255 milyondan fazla insana geçim kaynağı sağlayan turizm sektörü, dünyanın turizm ile ayakta kalmaya çalışan ülkeler için özellikle önemlidir (UNWTO, 2024). İklim krizi, turizm sektörünün temel bileşenlerinden olan doğal çevre ve iklim koşullarını ciddi şekilde etkilemektedir. Özellikle kıyı turizmi, kış turizmi ve doğa turizmi gibi iklime bağımlı turizm türleri, iklim değişikliğinden en çok etkilenen alanlardır. Örneğin Akdeniz bölgesinde yaşanan aşırı sıcaklar, turistlerin daha serin bölgelere yönelmesine neden olabilmektedir. Bu doğrultuda iklim değişikliğinin turizm destinasyonlarının çekiciliğini azaltabileceğini ve turist tercihlerini değiştirebileceğini ifade etmek mümkündür (Scott vd., 2012). İklim krizi turizm altyapısını da tehdit etmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı bölgelerindeki otel ve turizm tesislerinin sular altında kalma riskini artırmaktadır. Bu durum iklim değişikliğinin turizm sektöründe büyük ekonomik kayıplara neden olabileceğini göstermektedir (Higgins-Desbiolles vd., 2019). İklim değişikliğine bağlı olarak turist tercihlerindeki değişimler, rehberlerin çalışma alanlarını ve mesleki pratiklerini etkilemektedir. Özellikle doğa rehberliği ve macera turizmi gibi alanlarda faaliyet gösteren rehberler, iklim krizinin olumsuz etkilerini daha yoğun bir şekilde hissetmektedir (Becken & Hay, 2007). İklim krizi gibi turizmi ve turist rehberliğini olumsuz yönde etkileyecek bir diğer etken ise devlet politikalarıdır. Devlet politikaları kamu politikaları olarak değerlendirildiğinde, hükümet ve kamu kurumlarının kamu hizmetleri konusunda neyi yapmayı ya da yapmamayı seçtikleri yol, yöntem, strateji ve faaliyetlerin tümünü kapsayan bir süreç olarak tanımlanabilir (Çevik & Demirel, 2012; Usta, 2013). Dye (2013) tarafından yapılan tanımlamaya göre kamu politikaları hükümetlerin yapmayı veya yapmamayı seçtiği her şeydir. Özellikle devletlerin dış politikalarında eylemleri veya eylemsizliği turizm açısından birtakım sonuçlara neden olabilmektedir. Bu bağlamda devletlerin/ülkelerin bölgesel ve küresel düzeyde çıkarları doğrultusunda karıştığı çatışmalar, krizler ve gerilimler, güvenlik ve istikrar algısını zedeleyerek, turist sayısını ve kalitesini düşürebilmektedir. Örneğin Türk dış politikasının Rusya ve Çin gibi büyük pazarlarla belli dönemlerde yaşadığı sorunlar, Türkiye'ye gelen Rus ve Çinli turist sayısında ve harcamalarında düşüşlere neden olmuştur. Aynı şekilde, Türk dış politikasının Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinde yaşadığı dalgalanmalar da Türkiye'ye gelen Ortadoğulu turist sayısını ve harcamalarını etkilemiştir (Akbaş & Tuna, 2019). Turist sayısındaki ve turizm gelirlerindeki düşüş, yalnızca siyasi nedenlerden kaynaklanmamaktadır. Ekonomik krizler de turizm sektörünü olumsuz etkileyen önemli faktörlerden biridir (Ayaz, 2016; Bahar vd., 2011). Ekonomik kriz dönemleri, gelirlerde düşüşe, artan işsizliğe ve turistlerin seyahat planlarını iptal etmelerine veya ertelemelerine neden olmaktadır (Olalı & Timur, 1988; Khalid, vd., 2020). Bununla birlikte ekonomik krizler turizm sektörüne yapılan

yatırımların azalmasına ve turizm işletmelerinin maliyetlerinin artmasına yol açmaktadır (Yıldız & Durgun, 2010). Bu durum, turizm işletmelerinin hizmet kalitesini düşürmekte ve turist memnuniyetini olumsuz yönde etkilemektedir (Çetin & Yetiş, 2017). Tüm bu etkenler, ekonomik kriz dönemlerinde turizm sektörünün toparlanmasını oldukça zorlaştırmaktadır.

Turizm dünyada gelişmekte olan ve sanayi olarak endüstrileşen ülkelerde binlerce insana para ve iş olanağı sağlayan önemli faaliyetlerden biridir (Sinclair, 1997). Özellikle uluslararası turizm pazarına hitap edebilecek ülkeler, döviz girişi sağlayarak ödeme uyumunu geliştirebilir, üretim parçalarına yönelik teknolojik ekipmanı finanse ederek istihdama ve ekonomik büyümeye katkıda bulunabilirler (Marin, 1992). Olumsuz ekonomik dalgalanmalar sırasında, ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması turistik harcamalarda da kendini gösterir. Bireylerin gelirleri azaldığından, bütçelerinde seyahat ve turizm için harcamaları da azalır. Bu doğrultuda turizm sektörüne olan talep yetersizliğinden dolayı konjonktürel işsizlik oluşur. Ekonomik dalgalanmanın sebeplerinden biri de ortaya çıkan fiyat artışları ve maliyetlerin yükselmesidir. Fiyatlarda oluşan sürekli değişimler turizm isteklerini etkiler ve önceden belirlenen ücret üzerinden yapılmış olan yer ayırtmalarda ve anlaşmalarda taraflar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir (Olahı & Timur, 1988; Ünlüönen vd., 2007). Dolayısıyla bu tür krizler, seyahat, konaklama ve ulaştırma işletmelerinin sahipleri ve çalışanları başta olmak üzere, tüm paydaşları, potansiyel müşterileri ve turizmden gelir sağlayan diğer işletmeleri önemli ölçüde etkilemektedir (Yetgin vd., 2018). Ekonomik krizlerin turizm üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra, savaş ve terörizm de bu sektörü tehdit eden unsurlar arasındadır. Özellikle siyasi istikrarsızlık ve güvenlik endişeleri, turistlerin seyahat planlarını iptal etmelerine veya ertelemelerine yol açarak, turizm gelirlerinde önemli düşüşlere neden olabilir. Söz konusu durumlar, turist rehberleri üzerinde de önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Zira, turist sayısındaki azalma, rehberlere olan ihtiyacın da azalmasına yol açmakta, bu da rehberlerin iş bulma imkanlarını ve gelirlerini olumsuz etkilemektedir.

Savaş ve terörizm, seyahat ve turizm endüstrisi üzerindeki ciddi anlamda olumsuz etkiye neden olabilmektedir. Bu durum, işsizlik, evsizlik, deflasyon gibi birçok sosyal ve ekonomik soruna yol açabilir. Turizm sektörü birçok ülke için büyük bir ekonomik katkı sağladığından, sektörde yaşanan herhangi bir gerileme hükümetler için ciddi bir endişe kaynağıdır. Havayolları, oteller, restoranlar ve turistlere hizmet veren mağazalar gibi turizmle ilişkili diğer sektörlerde de bu durumun yansımaları görülmektedir (Baker, 2014). Savaş ve terör, turizm işletmelerinin faaliyetlerini zorlaştırmakla birlikte maliyetlerini arttırmaktadır. Turizm işletmeleri, güvenlik önlemlerini artırmak, sigorta primlerini ödemek, personel eğitimi ve motivasyonu sağlamak, müşteri kaybını önlemek için ekstra harcamalar yapmak zorunda kalabilmektedirler. Bu bağlamda savaş ve terör, turizm işletmelerinin karlılığını ve sürdürülebilirliğini tehlikeye atabilir (Brun vd., 2011). Ayrıca savaş ve terör, turizm tesislerine, ulaşım araçlarına, kültürel ve doğal mirasa, canlı ve cansız varlıklara zarar verebilir. Bu durum ise turizm destinasyonlarının çekiciliğinin ve kalitesinin azalmasına neden olabilmektedir (Austin vd., 2007). Örneğin, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de meydana gelen terör saldırıları, dünya turizminde büyük bir şoka neden olmuş ve turizm sektörünün sosyal, kültürel ve siyasi boyutlarında önemli değişimlere yol açmıştır. Bu saldırılar, turizm aracılığıyla sağlanan kültürlerarası iletişimi, barışı, hoşgörüyü ve iş birliğini zedelemiş, turizm destinasyonlarının imajını ve itibarını bozmuş, turistlerin ve turizm çalışanlarının psikolojik sağlığını olumsuz etkilemiştir (Çelik & Karaçuka, 2017). Benzer şekilde Türkiye’de turizm destinasyonlarına ve turistlere yönelik yapılmış terör eylemlerine ilişkin bilgilere Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2

Türkiye’de Turizm Destinasyonlarına ya da Turistlere Yönelik Yapılmış Terör Saldırıları

Tarih	Yer	Olaylar
9.04.1991	İstanbul	Yunan tur otobüsüne yönelik silahlı saldırı, 35 kişi öldürüldü
12.09.1991	Iğdır	2 ABD vatandaşı 3 saat alıkonuldu
2.08.1992	Bitlis	13 Alman vatandaşı alıkonuldu
29.06.1994	Marmaris	İngiliz turist John Kettel öldürüldü
21.04.1995	İstanbul	Turistik lokasyonda bomba patladı, 1 kişi öldü
21.05.1995	Alanya	2 Rus ve Hollandalı turist öldü, 1 turist yaralandı
13.07.1995	Siirt	1 Japon turist 5 gün alıkonuldu

14.07.1995	İstanbul	31 kişi 1 gün alıkonuldu
27.08.1995	İstanbul	Turistik bölgede bomba patladı, 2 kişi öldü, 30 kişi yaralandı
10.04.1998	İstanbul	Sultanahmet Meydanı'na bomba atıldı, 3 turist ve 6 Türk yaralandı
10.09.2001	Taksim	Canlı bomba patlaması, 2 polis öldü, 16 kişi yaralandı
10.07.2005	Çeşme	Sahilde bomba patladı, 20 kişi yaralandı
16.07.2005	Kuşadası	Otobüs bombası patladı, 5 kişi öldü, 13 kişi yaralandı
24.07.2005	İstanbul	Galata Köprüsü'nde bomba patladı, 3 kişi yaralandı
2.08.2005	Antalya	Çöp kutusuna bomba yerleştirildi, 4 kişi yaralandı
6.02.2012	Diyarbakır	Yolcu otobüsü durduruldu, 1 İngiliz turist kaçırıldı
12.01.2016	İstanbul	Sultanahmet Meydanında patlama, 13 kişi öldü, 16 kişi yaralandı
19.03.2016	İstanbul	İstiklal Caddesinde patlama, 4 kişi öldü, 36 kişi yaralandı.
28.06.2016	İstanbul	Atatürk Havalimanında bombalı saldırı, 45 kişi öldü, 239 kişi yaralandı
01.01.2017	İstanbul	Ortaköyde bir eğlence mekanına saldırı, 39 kişi öldü, 70 kişi yaralandı

Kaynak: Global Terrorism Database (2024), Yeşiltaş vd. (2008); Öztürk ve Alkaya (2016); Karagöz (2016) uyarlanmıştır.

Türkiye'nin turizm destinasyonlarına ve turistlere yönelik yapılmış terör eylemlerine ilişkin Tablo 2 incelendiğinde, yapılan terör saldırılarının sayısının ve niteliğinin çeşitli yıllarda değişiklik gösterdiği fark edilmektedir. Özellikle büyük şehirlerde (İstanbul gibi) ve popüler turistik bölgelerde (Marmaris, Alanya, Kuşadası gibi) bu tür saldırıların sıklıkla meydana geldiği görülmektedir. Bu doğrultuda 2016 yılında gerçekleştirilen terör eylemlerinin turizm üzerindeki olumsuz etkileri oldukça büyük olmuştur. Turist sayısındaki azalma, 2016 yılı Ocak ayından itibaren sürekli bir artış göstermiş ve 2016 yılı Haziran ayında bu oran %34 gibi oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır (Öztürk & Alkaya, 2016). Terör eylemleri, insanların günlük rutinlerini, devlet politikalarını ve turizm destinasyonlarını hedef alarak güvensizlik ortamı ve siyasi istikrarsızlık oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu eylemlerin hedefleri arasında diplomatik sorunlar çıkarmak da yer almaktadır. Bu bağlamda, turizm destinasyonları ve turistler de bu tür eylemlerin hedefi haline gelebilmektedir (Özerkmen, 2004). Bu durum, terör eylemlerinin turist rehberlerinin güvenliğini ve turistlerin huzurunu tehlikeye atarak, turizm sektörünün sürdürülebilirliğini ve başarısını ciddi şekilde tehdit ettiğini göstermektedir. Bu nedenle, terörizmin etkilerini minimize etmek için güvenlik önlemlerinin artırılması ve uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Turist rehberliğinin geleceğini etkileyebilecek faktörlerden birisi de teknolojik gelişmeler ve uygulamalardır. Turist rehberliğinin geleceğini etkileyebilecek teknolojik gelişmeler arasında sosyal medya ve mobil uygulamaların artan kullanımı, sanal gerçeklik (VR) ve artırılmış gerçeklik (AR) teknolojilerinin yaygınlaşması ve elektronik rehber sistemleri ile sanal müzelerin geliştirilmesi yer almaktadır (Neuhof, 2021). Bu teknolojiler, destinasyonları keşfetmek ve öğrenmek için yeni yollar sunarak turist deneyimini geliştirebilir. Ayrıca, robotik teknolojilerin ve yapay zekanın entegrasyonu, turistler için benzersiz ve etkileşimli deneyimler sunabilecek robot rehberlerin ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu yenilikler turizm sektörünü insan rehberlerin yeni araçlara uyum sağlama ihtiyacı ve dijital alternatiflerin rekabeti artırma olasılığı gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda teknolojinin turist rehberliği için oluşturabileceği bazı dezavantajlarından bahsedilebilir. Örneğin El Kafy (2020) tarafından yapılan çalışmada, günümüzde gelişen bilgi teknolojilerinin, turistlerin turist rehberlerine olan ihtiyaçlarını azaltabileceğini ve mesleğin sürdürülebilirliği açısından teknolojinin bir tehdit unsuru olabileceği ifade edilmektedir. Ercan (2022) tarafından yapılan benzer bir çalışmada ise teknolojinin turist rehberleri üzerinde bazı olumsuz etkileri ortaya koyulmuştur. Buna göre teknolojinin turist rehberleri üzerindeki olumsuz etkileri arasında, yetersiz teknolojinin turlarda aksamalara yol açması, uyum sorunlarına neden olması, rehbersiz turlara yönelik eğilimin artması, grup motivasyonunu olumsuz etkilemesi, yanlış bilgilere ulaşılmasına sebep olması, tur maliyetlerini artırması ve kötüye kullanım amacıyla propaganda aracı olarak kullanılabilmesi gibi faktörler yer almaktadır.

Turizm sektörü, dünya ekonomisine önemli katkılar sağlayan ve istihdam oluşturan dinamik bir sektördür. Turist rehberleri, bu sektörün önemli aktörlerinden biri olup, turistlere rehberlik hizmeti sunarak onların seyahat deneyimlerini zenginleştirmekte ve destinasyonların kültürel ve tarihi mirasının tanıtımına katkı sağlamaktadır. Ancak, pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizler gibi

olaylar, turizm sektörünü ve özellikle turist rehberlerini etkileyerek mesleki sürdürülebilirliklerini tehdit etmektedir. Bu çalışma, turist rehberlerinin karşı karşıya kaldığı bu tür zorlukların boyutlarını ve nedenlerini ortaya koyarak, turizm sektöründe kriz yönetimi ve dayanıklılık stratejilerinin geliştirilmesine yönelik bilimsel bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır. Literatürde bu konunun yeterince ele alınmamış olması (Düzgün & Kurt, 2020; Güdücü, 2024; Şahin & Güzel, 2020) konu ile ilgili yapılacak çalışmalara olan ihtiyacı ortaya koymakla birlikte bu çalışmanın özgünlüğünü ve önemini artırmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bu çalışma, kriz dönemlerinde turist rehberlerinin yaşadığı iş gücü kayıpları, gelir azalmaları ve mesleki tatminsizlik gibi sorunların çözümüne yönelik öneriler sunarak, sektördeki tüm paydaşların bu tür olumsuzluklara karşı daha hazırlıklı olmalarına katkı sağlanması açısından önem taşımaktadır. Dolayısıyla çalışma bulguları, politika yapıcılar ve turizm profesyonelleri için önemli rehberlik sağlamakla birlikte turist rehberlerinin krizlere karşı daha dirençli hale gelmeleri için alınabilecek önlemleri belirlemeye katkıda bulunacaktır. Nitekim yapılan bu çalışmanın, turist rehberliğinin geleceğine yönelik önemli çıkarımlar sunarak ilgili taraflara ve alanyazına yönelik önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

Yöntem

Pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlerin, turist rehberliği üzerine olan etkilerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, nitel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, toplanan bilgilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen sonuçları ilişkisel bir anlayışla açıklayan ve sosyal olguları buldukları çevreyle birlikte incelemeyi ön plana alan bir yaklaşımdır (Yıldırım, 1999). Algıların ve olayların bütüncül bir biçimde ortaya konulmasını sağlayan süreçleri içermesi nedeniyle (Yıldırım & Şimşek, 2006), bu çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda araştırma örnekleme dahil edilen Türkiye’de aktif olarak çalışan 25 profesyonel turist rehberi ile yüz yüze görüşme(ler)/mülakat(lar) gerçekleştirilmiştir. Araştırmada açık uçlu soruların oluşturulmasında konuyla ilgili literatürde gerçekleştirilen çalışmalarda kullanılan görüşme formlarından yararlanılmıştır (Düzgün & Kurt, 2020; Kaya vd., 2020; Omak Köse, 2024; Türker & Karaca, 2020; Yetgin Akgün vd., 2022). Görüşme formunun ilk bölümünde turist rehberlerine ilişkin demografik bilgilere, ikinci bölümde ise pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlerin turist rehberliği üzerindeki etkisine ilişkin literatür taraması ve uzman görüşüyle oluşturulmuş araştırmanın amaç ve önemine uygun 15 adet görüşme sorusuna yer verilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular turist rehberi ve akademisyenlerden oluşan 3 kişi tarafından kontrol edilmiş anlaşılabilirlik, akıcılık ve araştırmanın amacı açısından uygun bulunmuştur. Görüşme yapmayı kabul eden turist rehberlerine gönüllülük durumları sorulmuş, onay alındıktan sonra görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 20 Mayıs-20 Eylül 2024 tarihleri arasında yüz yüze yapılan bu görüşmeler ortalama 20 dakika sürmüştür. Yapılan görüşmelerin cevapları her katılımcı için hazırlanmış olan görüşme formlarına araştırmacılar tarafından yazılmıştır. Araştırmada nitel tekniklerle elde edilen verilerin kodlanması ve görselleştirilmesinde MAXQDA programından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda araştırmaya katılan turist rehberleri K1, K2, K3 ve K25 şeklinde kodlanmış olup, söz konusu rehberlerin ifadelerinin açık ve gizli içerik kodlanması uzman görüşleriyle birlikte yapılarak 6 ana tema ve alt temalar oluşturulmuştur. Bu araştırma, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından değerlendirilmiş olup, araştırmada veri toplama araçlarının etik açıdan sakıncalı olmadığına, 19/02/2025 tarihli ve 02 nolu toplantısında alınan 2025/56 sıra sayılı kararı ile onay verilmiştir.

Bilimsel araştırmalarda, araştırma türü (nitel, nicel veya karma) ve elde edilen verilerin niteliği (nicel, nitel veya her ikisi) ne olursa olsun, geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanmasına yönelik adımların atılması zorunludur (Arslan, 2022). Bu bağlamda araştırmada geçerlilik ve güvenilirliğin sağlanması noktasında bazı önemli hususlara özen gösterilmiştir. Öncelikle araştırma sorularının uygunluğu, araştırma verilerin kodlanması, temalarının oluşturulması ve bunların araştırmanın genel amacıyla uyum derecesinin belirlenmesi için (Tutar, 2022) turist rehberi ve akademisyenlerden oluşan 3 kişi tarafından uzman görüşü alınmıştır. Bunun yanında araştırma kapsamına alınacak katılımcıların veya araştırma alanının araştırılan konuyla ilgili olması, araştırmanın geçerliliği ile doğrudan ilişkilidir. Bu doğrultuda çalışmada, araştırma konusuyla doğrudan ilgili birey veya grupların araştırma kapsamına alınmasını ve böylece zengin, doğru bir veri setine ulaşılmasını sağlayan amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır (Arslan, 2022). Örnek sayısından ziyade örnekten elde edilen verinin zenginliği önemli olduğu için,

zengin veriye ulaşmayı sağlayacak amaçlı örnekler belirlenmiştir (Baltacı, 2018). Araştırma verilerinin toplanması, verilerin doyuma ulaştığı ve verilerin döngüsel olarak tekrarlanmaya başladığı nokta veya örnekleminin yeterliliğinin bir ölçütü olan doyum düzeyine (Baltacı, 2018; Denzin & Lincoln, 2008; Guba & Lincoln, 1982; Tutar, 2022) ulaştığında durdurulmuştur. Bununla birlikte konu ile ilgili literatürde bu tür araştırmaların örneklem büyüklüğünün 5 ile 25 katılımcı arasında değişebileceği belirtilmektedir (Creswell, 2014; Polkinghorne, 1989; Rubin & Babbie, 2016). Dolayısıyla bu araştırma, söz konusu hususlar göz önünde bulundurularak Türkiye’de aktif olarak çalışan 25 turist rehberi ile sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda verilerin analizi sonucunda, araştırmada kullanılan yöntemin geçerliliği ve araştırmanın konu ve amacına yönelik yeterli bilgi sağlanmış olup, ek verilerin herhangi bir yeni bilgi veya tema üretimi sağlamadığı tespit edilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin araştırma amacına uygun incelenmesiyle elde edilen bulgulara, bu bölümde yer verilmiştir. Bu kapsamda öncelikli olarak turist rehberlerin demografik bilgileri incelenmiş, cinsiyet, medeni durumları ve sektördeki deneyimleri dikkate alınmıştır. İlgili bilgiler, Tablo 3’te detaylı bir şekilde sunulmuştur. Söz konusu tabloya göre katılımcıların demografik dağılımı incelendiğinde, 13 katılımcının kadın ve 12 katılımcının erkek olduğu görülmektedir. Deneyim süreleri açısından, büyük bir çoğunlukla (12 katılımcı) 1-3 yıl arası deneyime sahip olduğunu ve sektör için katılımcıların yeni deneyim kazanmakta olduğu söylenebilir. 1-3 yıl deneyime sahip grup içerisinde kadınların sayısı erkeklere göre daha fazladır. 4-7 yıl ve 7-10 yıl deneyime sahip katılımcılar araştırma grubunun yüzde 40’lık kısmını oluşturmaktadır. Araştırma için deneyimli ve az deneyimli kişilerin dengede olması araştırma sonuçlarının karşılaştırılmasında önemli olacaktır. En deneyimli grup olan 10+ yıl ise 2 kadın katılımcı ve 1 erkek katılımcı tarafından temsil edilmektedir.

Tablo 3

Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Demografik Özellikleri (n:25)		f	%
Cinsiyet	Erkek	12	48
	Kadın	13	52
Deneyim	1-3 Yıl	12	48
	4-7 Yıl	6	24
	7-10 Yıl	4	16
	10+ Yıl	3	12
Medeni Durum	Bekar	16	64
	Evli	9	36

Araştırmanın ilerleyen aşamasında, görüşmeler sonucu elde edilen veri setinde en fazla kullanılan kavramları belirlemek amacıyla Kelime Bulutu Örüntüsü oluşturulmuştur. Şekil 1’de görüleceği üzere, en fazla kullanılan beş kavram sırasıyla olumsuz (f=34), rehberlik, (f=23), turist (f=20), ekonomik (f=18) ve etkiliyor (f=17) gibi araştırmanın ana amacına uygun kelimelerden oluşmaktadır. Bu sonuç, yapılan görüşmelerin araştırma amacına uygun olarak gerçekleştiğini doğrulamaktadır. En yüksek frekansa sahip olan “olumsuz” kelimesi, turist rehberlerinin kriz dönemlerinde sıklıkla olumsuz deneyimlerle karşılaştıklarını ve bu durumun meslek üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır. “Ekonomik” kelimesi ise ekonomik krizlerin rehberler üzerindeki etkilerini ve ekonomik koşulların rehberlik üzerindeki önemini göstermektedir. Bir diğer kelime olan “etkiliyor” kelimesi, genel olarak krizlerin turist rehberliği üzerindeki etkilerini ifade etmektedir.

Şekil 1

Kelime Bulutu Örüntüsü

Araştırmada turist rehberliği üzerinde çeşitli krizlerin etkilerini değerlendiren temalar ve bu temalar altında kodlanan frekansları Tablo 4'te gösterilmektedir. Her bir tema, belirli bir kriz türüne odaklanarak, rehberlerin karşılaştıkları zorlukları ve geliştirdikleri stratejileri incelemektedir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen tema-kod frekans analizi sonuçları incelendiğinde, Savaş ve Terörün Etkisi teması altında yer alan Tur Performansı ve Destinasyon Seçimlerine Etkisi kodu, 33 frekansla (%13.64) en yüksek değeri göstermektedir. Bu sonuç, savaş ve terör olaylarının turist rehberleri üzerindeki en büyük etkiyi oluşturduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte turist rehberlerin can güvenliklerini düşündükleri ve bu düşüncelerin tur performanslarını ve destinasyon seçimlerini etkilediği ifade edilebilir. Öte taraftan Ekonomik Krizler temasında yer alan Gelecekteki Ekonomik Krizler İçin Alınan Önlemler kodu 11 frekans (%4.55) ile ekonomik krizlere yönelik alınan önlemlerin daha az vurgulandığını göstermektedir. Söz konusu bulgu, gelecekteki ekonomik krizlere hazırlıklı olma konusunda turist rehberleri arasında farkındalık veya strateji eksikliği olduğu konusunda ipucu vermektedir.

Tablo 4

Kod-Tema Frekans Tablosu

Ana Temalar	Alt Temalar	f	%
Pandemi Etkisi	Ekonomik Kayıplar	18	7.44
	İş Motivasyonuna Etkileri	19	7.85
	Gelecekteki Pandemi Hazırlıkları	14	4.55
Doğal Afetlerin Etkisi	Doğal Afetlerin Turist Rehberliği Üzerindeki Etkileri	21	8.68
	Afet Sonrası Turist Rehberliğinin Sürdürülebilirliği	24	9.92
Savaş ve Terörün Etkisi	Tur Performansı ve Destinasyon Seçimlerine Etkisi	33	13.64
	Olaylar Sonrası Ülke ve Destinasyon İmajını Düzeltme Önerileri	15	6.20
Ekonomik Krizler	Küresel Ekonomik Krizlerin Turist Rehberliğine Etkileri	14	5.79
	Gelecekteki Ekonomik Krizler İçin Alınan Önlemler	11	4.55
Hükümet Politikaları	Politikaların Değerlendirilmesi	16	6.61
	Turist Rehberliğinin Sürdürülebilirliği İçin Öneriler	19	7.85
Mesleki Perspektif	Devamlılık ve Gelecek Planları	21	8.68
	Endişeler ve Umutlar	17	7.02
Toplam		242	100

Turist rehberlerinin geleceğini etkileyecek faktörlerin etkilerini inceleyen bu çalışmada, araştırma bulguları açık ve gizli içerik kodlaması yöntemiyle temalar halinde analiz edilmiştir. Bu süreçte,

toplamda 6 ana tema belirlenmiş olup metinlerden elde edilen bulgular detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Araştırmanın bu aşamasında, kriz dönemlerinde turist rehberlerinin karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklara karşı geliştirdikleri stratejiler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmanın bulguları aşağıda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Pandemi Etkisi Temasına İlişkin Bulgular

Ekonomik Kayıplar kodunda, çoğu rehber pandeminin kendilerine ekonomik açıdan ciddi şekilde zarar verdiğini belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 1; *“Bu dönemde mesleğe henüz yeni başlamam sebebiyle de oldukça etkili kayıplar yaşamış oldum. Çok nadir bir şekilde bir iki tura çıkabilme şansım oldu ama bu da çok verimli olmadı ekonomik açıdan”* cevabını vermiştir. İş Motivasyonuna Etkileri kodunda, rehberler pandemi sürecince çalışmadıkları için iş motivasyonlarında düşüş yaşadıkları, umutsuzluğa kapıldıkları ve gelecekte olabilecek pandemiler konusunda endişeli olduklarını belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 5; *“Ne yazık ki olumsuz, çünkü turizm sektörü dinamikleri sebebi ile çok fazla etki alan bir sektördür. İleride olabilecek pandemi gibi süreçler maalesef motivasyonumu düşürmektedir.”* şeklinde cevaplamıştır. Gelecekteki Pandemi Hazırlıkları kodunda ise; rehberler gelecekte olabilecek pandemilerden etkilenmemek için meslek değiştirmeyi ya da ek iş bulma konusunda fikirleri olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 3; *“İnsanların kendilerini garantiye alma düşünceleri ortaya çıkabilir ve ek işlere yönelebilirler.”* şeklinde düşüncelerini açıkça ifade etmiştir.

Doğal Afetlerin Etkisi Temasına İlişkin Bulgular

Elde edilen veriler doğrultusunda ikinci tema olarak doğal afetlerin turist rehberliği üzerindeki etkileri teması oluşturulmuştur. Alt temalarda turist rehberleri doğal afetlerin destinasyon çekiciliklerine vereceği zararlardan dolayı mesleğe olumsuz etkilerinin olacağını belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 3; *“Doğal afetlerin destinasyona ve turizm paydaşlarına çok büyük zararları vardır. Destinasyon çekiciliklerinin yok olması turist rehberinin iş sayısının azalması ve durmasına sebep olabilir.”* yönünde ifadeler kullanmıştır. Diğer bir alt kod ise doğal afetler sonrası turist rehberliğinin sürdürülebilirliğidir. Bu alt kod için, turist rehberleri doğal afetler sonrasında mesleğin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla devlet ve turizm paydaşlarının ortak çalışmalar yapması gerektiğini öneriler halinde belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 12; *“Bazı doğal afetler engellenemez durumdadır ama yine de bunların önüne geçmek için güvenilir tesis inşa edilmesi gerekiyor ve altyapıları güçlendirmek lazım. Turistler güvenilir ortam arıyor bu da paydaşların sağlaması gereken en önemli konudur. Büyük sorumluluk ise devlete düşmektedir. Devlet turistik çekiciliklerin korunmasında daha ciddi tedbir almak zorundadır.”* şeklinde düşüncelerini aktarmıştır.

Savaş ve Terör Etkisi Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü temasında ise alt kodlar oluşturularak veri seti değerlendirilmiştir. Tur performansı ve destinasyon seçimlerine etkisi alt kodunda, tüm rehberler savaş ve terörün can güvenliklerini tehdit ettiğini ve bu yüzden tur performansını olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Bu doğrultuda destinasyon seçimlerinde turistlerde olduğu gibi rehberlerde de savaş ve terör olayları ana etken olarak gözükmektedir. Örneğin Katılımcı 8; *“Etkiliyor evet çünkü burada ölüm korkusu devreye giriyor şimdi bir terör bölgesinde tur yapamazsınız orası ne kadar harika eserlere de sahip olsa yine de oldukça risk barındıran bir bölge oluyor. Gidip orada ne bir misafire rahat rahat anlatım yapabilirsiniz ne de kendiniz rahat hissedebilirsiniz.”* şeklinde ifade etmiştir. Diğer bir alt kod analizinde ise, olaylar sonrası ülke ve destinasyon imajını düzeltme önerileri için turist rehberleri, savaş ve terör olayları sonrası bozulan ülke ve destinasyon imajı konusunda devletin ve turizm paydaşlarının ortak çalışma yapması gerektiğini düşünmektedir. İmajı düzeltmek için, bölgenin güvenilir olduğunu tanıtımlar, reklamlar ve festivallerle göstermeyi öneri olarak sunmuşlardır. Örneğin Katılımcı 3; *“Yıllardır terör bazı bölgelerimizde turizmin gelişmesine engel oldu. Terörü bitirmek lazım ama hala çok başarılı değiliz. Terörün bitirildiğini düşünürsek devlet politikaları ve reklamlarla politika oluşturulabilir ve insanlara bu destinasyonların güvenilir olduğu gösterilebilir.”* şeklinde ifade etmiştir.

Ekonomik Kriz Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü temasında ise alt kodlar oluşturularak veri seti değerlendirilmiştir. İlk olarak, küresel ekonomik krizlerin turist rehberliğine etkileri üzerine yapılan değerlendirmede rehberler,

krizlerin alım güçlerini ciddi şekilde zorladığından bahsetmişlerdir. Mevsimsel bir meslek olmasından kaynaklı ekonomik krizlerin yoğun olmayan sezonlarda yaşam standartlarını ve motivasyonlarını oldukça olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Örneğin Katılımcı 9; “*Şu an dünyada genel bir ekonomik kriz var ve ülkemiz maalesef bunu çok derin yaşıyor. Ülkemizde bulunan fiyat artışları döviz ile gelen turistlere bile yüksek gelmeye başlamıştır ve artık destinasyon seçimlerinde bizi değil daha da ucuz destinasyonları seçmektedirler. Turist ve tur sayısının azalması şüphesiz bizi kötü etkiliyor.*” şeklinde ekonomik krizlerin turist rehberlerini nasıl etkilediğini ifade etmiştir. Diğer alt kod olan gelecekteki ekonomik krizler için alınan önlemler kapsamında, araştırmaya katılan tüm rehberler, gelecekte onları etkileyebilecek ekonomik krizlere karşı çeşitli önlemler aldıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin Katılımcı 8; “*Birikim, yatırım ve gelir sağlayabileceğim sektör ile ilgili farklı dallarda kendimi geliştirmeye çalışıyorum.*” şeklinde ifade ederek geleceğe yönelik planlarından bahsetmiştir.

Hükümet Politikaları Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci temasında diğer bulgularda olduğu gibi alt kodlar oluşturularak veri seti değerlendirilmiştir. İlk alt kod olan politikaların değerlendirilmesi üzerine rehberlerin tümü hükümet politikalarının yetersiz olduğunda hemfikirlerdir. Hükümetin rehberlerin yasal haklarını tam anlamıyla koruyamadığını ve mesleğin daha önceden sahip olduğu bazı ayrıcalıkların kaybedildiğini dile getirmişlerdir. Örneğin Katılımcı 11; “*Hayır bulmuyorum, son dönemde çıkan yasa ile alan kılavuzlarının artacağı ve rehberlik mesleği için bir engel olacağı düşüncesindeyim, bu durumun düzeltilmesi gerektiğini rehberlik camiası olarak söylememize rağmen hiçbir doğru adım atılmamasında ısrarcı hükümet*” şeklinde ifade etmiştir. Diğer alt kod da ise, rehberlik mesleğinin sürdürülebilirliği için araştırmaya katılan rehberler, hükümetin turist rehberliğinin sürdürülebilirliği konusunda daha ciddi adımlar atması ve rehberlerin haklarını koruyacak politikalar izlemesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Örneğin Katılımcı 4; “*Rehberlerin hakları gerçekçi politika adımları ile savunulmalıdır. Valilikler de ya da belediyelerde kamu rehberleri olmalıdır. Meslek kanunu revize edilip meslek güçlendirilmelidir.*” şeklinde beklenti ve önerilerini sunmuşlardır.

Mesleki Perspektif Temasına İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı ve son temasında ise diğer alt kodlar gibi veri seti değerlendirilmiştir. İlk alt kod olan mesleki devamlılık ve gelecek planları kapsamında, turist rehberlerinin tüm olumsuzluklara rağmen mesleklerini sevdikleri ve mesleklerine devam etmek istedikleri görülmüştür. Örneğin Katılımcı 10; “*Evet emekli olana kadar turist rehberliğine devam etmeyi ve bu mesleğin kutsallığını her turda misafirlere göstermeyi hedefleyerek devam edeceğim.*” şeklinde olumsuzluklara rağmen gelecekte beklediklerini dile getirmişlerdir. İkinci alt kod olan endişeler ve umutlar için ise her ne kadar rehberler ortaya çıkabilecek krizler yüzünden endişeli olsalar da mesleğin geleceğine ilişkin umutlarını korumaktadırlar. Mesleğin geleceği için atılacak adımlar izlenecek politikalar ise rehberlerin ortak olarak dile getirdiği düşünceleridir. Örneğin Katılımcı 4; “*Gerekli adımlar atılırsa mesleğimizin geleceği sürdürülebilir hale gelebilir ama aksi takdirde mesleğe olan ilgi azalabilir. Türkiye tanıtımında etkin bir rol oynayan biz rehberler gelecekte kendimizi geliştirebilir ve krizlere karşı korunup adapte olabilirsek mesleğimizin sürdürülebilirliği devam eder.*” şeklinde ifade etmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlerin turist rehberliği üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma sonuçları, özellikle pandeminin turist rehberliği ve genel anlamda turizm sektörü üzerindeki olumsuz etkilerini doğrulamaktadır. Bu bulgu, Durgun (2021) ile Çetin ve Göktepe (2020) tarafından yapılan çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmekle birlikte pandeminin turizm sektörü üzerinde oluşturduğu belirsizlikleri desteklemektedir. Benzer şekilde, ekonomik krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkileri de araştırmada önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Turist rehberleri, ekonomik krizlerin mesleki gelecekleri üzerindeki belirsizlikleri artırdığını ve gelir düzeylerini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu sonuç, Göçen vd. (2011) tarafından yapılan turizmde ekonomik krizlerin etkilerini inceledikleri çalışmada ulaştıkları sonuçlarla paralellik göstermektedir. Araştırma bulguları, ekonomik dalgalanmaların turist rehberlerinin iş güvencesini tehdit ettiğini ve sektörde uzun vadeli istihdam olanaklarını sınırladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, araştırma kapsamında elde edilen veriler, terör olaylarının turizm talebinde ciddi düşümlere neden olduğunu ve turistlerin destinasyon tercihlerini

etkilediğini göstermektedir. Konu ile ilgili literatürde yapılan birçok araştırmada benzer şekilde terör eylemlerinin turizm üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu vurgulanmıştır (Drakos & Kutun, 2003; Korstanje & Clayton: 2012; Öztürk & Çelik, 2009; Pizam, 1999). Demirci (2018) tarafından yapılan çalışmada, İstanbul'da belirli aralıklarla gerçekleşen üç büyük terör saldırısının hem yerli hem de yabancı turist sayısında keskin bir düşüşe neden olduğu ve turistlerin destinasyon seçimlerinde güvenlik faktörünü öncelikli bir kriter olarak değerlendirdikleri ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, araştırma bulguları literatürdeki mevcut çalışmalarla örtüşerek, krizlerin turist rehberleri üzerindeki çok yönlü etkilerini ortaya koymaktadır. Özellikle pandemiler, ekonomik krizler ve terör olayları, turist rehberlerinin mesleki güvencesini tehdit eden en önemli unsurlar arasında yer almakta olup, bu durum mesleğin sürdürülebilirliğini sağlamak adına uzun vadeli stratejilerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, yalnızca turistlerin değil, aynı zamanda turist rehberlerinin de güvenli destinasyonlarda çalışmayı tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Demirci ve Demirci (2017) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada, turistlerin destinasyon seçimlerinde öncelikli olarak güvenlik faktörünü göz önünde bulundurdıkları ve bu doğrultuda seyahat kararlarını şekillendirdikleri görülmektedir. Bu doğrultuda her iki çalışmanın bulguları, güvenlik faktörünün hem turistler hem de turist rehberleri için önemli bir kriter olduğunu ortaya koyarak birbirini desteklemektedir. Araştırma sonuçları, doğal afetlerin hem destinasyonlar hem turistler hem de turist rehberleri üzerinde olumsuz etkilere neden olduğunu göstermektedir. Turizm faaliyetleri, doğal afetlerden önemli ölçüde etkilenmekte ve afetlerin meydana geldiği bölgelerde turist hareketliliğinde belirgin bir azalma gözlemlenmektedir. Bu sonuçlar konu ile ilgili literatürde yer alan benzer çalışmalarda vurgulanan hususlardan olmuştur (Cavlek, 2006; Faulkner, 2001; Ritchie & Campiranon, 2014). Bununla birlikte araştırmanın bu sonuçları, Gök (2023) tarafından 06 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de gerçekleşen depremlerin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki turistik faaliyetler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmanın sonuçlarıyla da büyük ölçüde örtüşmektedir. Söz konusu çalışmada, bölgede bir önceki yıla kıyasla turist sayısında ve turizm gelirlerinde önemli bir düşüş yaşandığı, tur programlarının geçmiş yıllara oranla kısaldığı ve depremin bölgedeki turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Omak Köse (2024) tarafından yapılan çalışmada, doğal afetlerin turizm sektörü üzerindeki geniş kapsamlı etkileri ele alınmıştır. Bu çalışmada, doğal afetlerin ardından turistlerin destinasyona duyduğu güvenin ciddi ölçüde azaldığı, afetlerden etkilenen bölgelerin ekonomik toparlanma sürecinde büyük zorluklarla karşılaştığı ve turistlerin bu bölgelere yönelik güvenlerini yeniden kazanmakta güçlük çektiği ortaya konulmuştur.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, doğal afetlerin destinasyon çekiciliği üzerinde olumsuz etkilere sebep olduğu ve bu durumun araştırmanın temel sonuçlarıyla örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Doğal afetlerin meydana geldiği destinasyonlar, güvenlik kaygıları, altyapı tahribatı ve ekonomik istikrarsızlık gibi faktörler nedeniyle turistlerin seyahat planlarında tercih edilmemekte ve bu durum destinasyonun turistik çekiciliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Araştırma bulgularının ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç ise turist rehberlerinin hükümet politikalarını yetersiz buldukları ve gelecekte atılması gereken adımlara ilişkin çok da olumlu olmayacak bir bakış açısına sahip olduklarıdır. Benzer şekilde Erdoğan (2024) tarafından Türk turizm plan/politikaları oluşturulmasında turist rehberlerinin üstlenebileceği rollerin yine turist rehberleri gözüyle değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonucunda, Türkiye'de turizmin gelişimi için mevcut koşullara uygun stratejik hamlelerin yapılamadığı ve bu doğrultuda planlamacı ve politika yapımcıların rehberlerin tecrübelerine yeterince önem vermedikleri ortaya konulmuştur. Turizm sektörünün sürdürülebilirliği açısından stratejik planlamaların eksikliği, sektörde faaliyet gösteren turist rehberlerinin geleceğe dair belirsizlik yaşamasına neden olmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen bir diğer önemli bulgu ise turist rehberlerinin, mesleklerini olumsuz etkileyen krizlere karşı bireysel düzeyde önlemler almaya çalıştıklarıdır. Ancak, bireysel çabaların sınırlı etkileri olduğu ve rehberlerin krizlere karşı aldıkları önlemlerin tek başına mesleklerini sürdürülebilir kılmada yeterli olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, krizlerin ve belirsizliklerin turist rehberlerinin iş motivasyonunu önemli ölçüde düşürdüğü, ancak rehberlerin tüm olumsuzluklara rağmen mesleklerine devam etme kararlılığı taşıdıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda, turist rehberliği mesleğinin sürdürülebilirliği açısından yalnızca bireysel önlemlerin değil, hükümet politikalarının da mesleğin korunmasına yönelik stratejiler geliştirmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Turizm sektörünün karşı karşıya olduğu krizlere yönelik uzun vadeli ve

kapsamlı politikalar geliştirilmesi, turist rehberlerinin mesleki güvencelerini artırarak sektördeki belirsizlikleri minimize etmede kritik bir rol oynayacaktır. Bu doğrultuda, turist rehberlerinin geleceğe dair endişelerinin azaltılması, mesleki sürdürülebilirliklerinin sağlanması ve iş motivasyonlarının artırılması için kamu politikalarının güçlendirilmesi gerekmektedir. Geliştirilecek kapsamlı stratejiler ve sektöre yönelik destek mekanizmaları, turist rehberlerinin krizlere karşı daha dayanıklı hale gelmesini sağlayarak mesleğin uzun vadede korunmasına katkıda bulunacaktır. Araştırma bulguları doğrultusunda geliştirilen öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

Pandemi sırasında turist rehberlerinin yaşadığı ekonomik kayıpları en aza indirmek için çeşitli stratejiler geliştirilebilir. Bu doğrultuda ilgili kurum ve kuruluşların kriz zamanlarında rehberlere mali destek sağlanması oldukça önemlidir. Kriz dönemlerinde turist rehberlerinin sigortalanması ve ekonomik kriz dönemlerinde işsizlik ödeneği gibi desteklerin sunulması, onların ekonomik olarak daha güvence altında olmasını sağlayabilir. Bununla birlikte turist rehberlerinin gelecekteki olası pandemiler gibi krizlere karşı daha hazırlıklı olmalarını sağlamak için sektör içi eğitimlerin (sağlık ve hijyen eğitimleri, mesleki gelişim eğitimleri, dijital ve online eğitimler vb.) ve kriz yönetimi konularında verilecek eğitimlerin (afet ve acil durum müdahale eğitimleri, kriz iletişimi eğitimleri, stres yönetimi ve psikolojik destek eğitimleri) artırılarak rehberlerin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca turist rehberlerinin gelecekteki olası pandemilere karşı daha dirençli olmaları için ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından (yasa koyucular, seyahat acentaları, meslek odaları vd.) mesleki çeşitlilik teşvik edilmelidir. Bu bağlamda turist rehberlerinin ek iş bulma ya da meslek değiştirme gibi alternatif planlarının olması, kriz dönemlerinde ekonomik olarak daha güvence altında olmalarını sağlaması açısından önemlidir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, doğal afetlerin gerek destinasyonlar ve turistler gerekse de turist rehberleri üzerinde olumsuz etkilere neden olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda doğal afetler sonrasında turist rehberliğinin sürdürülebilirliği için ilgili paydaşların (yerel yönetimler, sektör paydaşları, yerel halk vd.) iş birliği içinde ortak çalışması gerekmektedir. Afet risklerini azaltmak ve turizm sektörünü korumak adına, güvenilir ve dayanıklı turizm tesislerinin inşa edilmesi, altyapıların güçlendirilmesi ve afetlere karşı eğitim programlarının düzenlenmesi önemlidir. Turist rehberlerinin afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerine dahil edilmesi ve onların bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması da mesleğin sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu da terör olaylarının turizm talebinde ciddi düşümlere neden olması ve turistlerin destinasyon tercihlerini etkilemesidir. Bununla birlikte araştırmada, savaş ve terörün turist rehberlerinin can güvenliklerini tehdit ettiği ve bu durumun rehberlerin tur performansına olumsuz anlamda yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Savaş ve terör olaylarının turist rehberleri üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için, turizm destinasyonlarının güvenlik standartları artırılarak rehberlerin can güvenliği sağlanmalıdır. Bununla birlikte savaş ve terör olayları sonrası bozulan ülke ve destinasyon imajının düzeltilmesi için, tüm paydaşlarının ortak çalışması gerekmektedir. Özellikle ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından (Kültür ve Turizm Bakanlığı, TÜRSAB, TUREB, valilikler vd.) turist rehberlerinin kriz iletişimi, güvenlik ve terörle mücadele konularında eğitilerek kriz sonrası toparlanma süreçlerinde etkin rol almaları sağlanmalıdır.

Araştırmada ayrıca ekonomik krizlerin turist rehberlerinin mesleki gelecekleri üzerindeki belirsizlikleri artırdığı ve gelir düzeylerini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda turist rehberlerinin ekonomik kriz dönemlerinde desteklenmesi için sosyal güvenlik programları ve işsizlik ödeneği gibi mekanizmalar oluşturulmalıdır. Bununla birlikte ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından turist rehberlerinin kriz dönemlerinde alternatif gelir kaynaklarına yönelmeleri için teşvik edilmeleri sağlanmalıdır. Örneğin kriz dönemlerinde rehberlerin eğitim, çeviri hizmetleri, kültürel danışmanlık ve sanal turlar gibi alternatif mesleki alanlara yönlendirilmelerini destekleyen programlar oluşturulabilir. Öte taraftan turist rehberlerinin de gelir sağlayabilecekleri farklı sektörlerde kendilerini geliştirmeleri önemlidir. Turist rehberlerinin ekonomik krizler gibi beklenmedik finansal durumlara karşı daha dirençli ve kararlı olmaları için finansal okuryazarlık eğitimleri verilebilir. Turist rehberlerinin ekonomik kriz dönemlerinde ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından eğitim ve gelişim programlarına katılmalarının sağlanması, olası krizlere yönelik dayanıklılığın artırılması açısından önem taşımaktadır.

Turist rehberlerinin mesleklerinde daha güçlü ve dayanıklı olabilmeleri için, rehberlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve mesleki haklarının korunması da önemli unsurlar arasındadır. Bu kapsamda turist rehberliği eğitimi almış bireylerin mesleki haklarının güvence altına alınması, mesleğin sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Hükümetler, turist rehberliğiyle ilgili meslek örgütleriyle iş birliği yaparak turist rehberlerin haklarını koruyacak politikaları şekillendirmelidir. Sonuç olarak turist rehberliği meslek kanununun güçlendirilmesi, rehberlerin mesleki güvencelerini artırarak, kriz dönemlerinde daha güçlü bir konumda olmalarını sağlayacaktır.

Pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizlerin, turist rehberliği üzerindeki etkilerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma, Türkiye’de aktif olarak çalışan 25 profesyonel turist rehberiyle sınırlı tutulmuştur. Bu doğrultuda araştırmacılara, daha geniş bir örneklem grubuna nicel ve nitel veri toplama yöntemlerinin birlikte kullanıldığı (karma yöntem) çalışmalar yapılması önerilebilir. Karma yöntemlerle yapılacak araştırmalar, krizlerin turist rehberleri üzerindeki etkilerinin daha derinlemesine anlaşılmasına yardımcı olabilir. Bununla birlikte farklı kriz türlerinin (demografik krizler, diplomatik krizler, jeopolitik gerginlikler, teknolojik krizler vb.) turist rehberleri üzerindeki etkilerine ilişkin karma yöntem kullanılarak yapılacak araştırmalar, turist rehberlerinin ve turizm sektöründeki diğer paydaşların krizler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmalarına ve farkındalık düzeylerinin artmasına katkı sağlayacaktır. Pandemi, doğal afetler, savaş, terör ve ekonomik krizler gibi olağanüstü durumlar karşısında turist rehberlerinin nasıl etkilendiğini gösteren bu çalışmanın konu ile ilgili literatürde sınırlı sayıda araştırmalardan biri olması, bu konuda yapılacak araştırmaların çoğaltılması gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla yapılan bu araştırmanın ve gelecekte konu ile ilgili yapılacak araştırmaların, literatüre katkılarının yanı sıra turist rehberlerinin kriz dönemlerinde daha etkili stratejiler geliştirmelerine ve mesleklerini sürdürebilmelerine katkıda bulunacaktır. Nitekim bu araştırmada yapılması önerilen çalışmaların, turist rehberlerinin gelecekteki olası krizler karşısında bilinçlenmesine ve bu doğrultuda daha dirençli/güçlü ve hazırlıklı olmalarını sağlayarak, turizm sektörünün devamlılığına ve gelişimine önemli katkılar sunacağı/sunacakları öngörülmektedir.

Kaynakça

- Abd El Kafy, J. (2020). Challenges facing tour guide profession and their impacts on the Egyptian guides performance. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 19(3), 113-130. <https://doi.org/10.21608/jaauth.2021.54989.1105>
- Altun, S., & Dinçer, M. (2024). Covid-19 öncesi, süreci ve sonrasında turist rehberlerinin ekonomik kazançlarına ve beklentilerine yönelik bir araştırma. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 282-300. <https://doi.org/10.32572/guntad.1309386>
- Akbaş, Z., & Tuna, H. (2019). 21. Yüzyıl Türk dış politikasında yaşanan değişimlerin turizme etkisi: Ortadoğu’dan gelen turistler üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(68), 277-285. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3827>
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 395-407. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1116878>
- Austin, J. E., & Bruch, C. (2007). The environmental consequences of war: legal, economic and scientific perspectives. *Cambridge Univ. Press*.
- Ayaz, N. (2016). Ekonomik krizlerin turizm sektörüne olan etkileri üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1360-1371. <https://doi.org/10.17755/esosder.263237>
- Bahar, O., & Çelik İlal, N. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) turizm sektörü üzerindeki ekonomik etkileri. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 125-139. <https://doi.org/10.24289/ijsser.728121>
- Bahar, E., Kaya, F., & Keklik, F. (2011). Konaklama sektöründe krizle mücadele stratejileri. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 6, 83-100. <https://doi.org/10.18092/ijeas.45890>
- Baker, D. M. A. (2014). The effects of terrorism on the travel and tourism industry. *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 2(1), 58-67. <https://doi.org/10.21427/D7VX3D>

- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Becken, S., & Hay, J. E. (2007). *Tourism and climate change: Risks and opportunities* (Vol. 1). Multilingual Matters.
- Brun, W., Wolff, K., & Larsen, S. (2011). Tourist worries after terrorist attacks: Report from a field experiment. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 11(3), 387-394. <https://doi.org/10.1080/15022250.2011.593365>
- Cambridge Institute for Sustainability Leadership, Climate Change: Implications for Tourism. (2024, 26 Ocak). Climate Change: Implications for Tourism, <https://www.cisl.cam.ac.uk/news-and-resources/publications>
- Cavlek, N. (2006). Tour operators and destination safety. Y. Mansfeld and A. Pizam (Ed.), *Tourism, Security and safety from theory to practice* in (pp. 335-352). <https://doi.org/10.1016/B978-0-7506-7898-8.50025-4>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4. Edition). Sage Publications.
- Çakmak, T. F. (2018). Turizm endüstrisinde kriz yönetimi: Turist rehberleri üzerine bir alan araştırması (Yayın No. 504021) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Çelik, N., & Karaçuka, M. (2017). Terör saldırılarının turizm sektörü üzerindeki etkileri: Türkiye özelinde ampirik bir analiz. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 17(3), 313-322. <https://doi.org/10.21121/eab.2017328399>
- Çetin, G., & Göktepe, S. (2020). Covid-19 pandemisinin turizm endüstrisi üzerindeki etkileri. Covid19 pandemisinin ekonomik, toplumsal ve siyasi etkileri içinde (ss. 87-97), İstanbul: İstanbul Press.
- Çetin, H., & Yetiş, Z. (2017). Turizm işletmelerinde ekonomik sürdürülebilirlik ve krizler: Krizlere karşı alınabilecek önlemler. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(31), 343-360. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12712>
- Çevik H. H. & Demirci, S. (2012). *Kamu politikası*. Seçkin Yayıncılık.
- Demirci Y. (2018). *Terörün İstanbul turizmüne etkileri* (Yayın No. 492217) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Demirci, Y., & Dermici, H. (2017, 11-14 Mart). Terör, terörizm kavramları ile turizm - terörizm ilişkisi [Konferans sunum özeti]. Al Farabi 1 International Congress on Social Sciences, Gaziantep, Türkiye.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2008). *The landscape of qualitative research* (3. Edition). Sage Publications.
- Drakos, K., & Kutan, A. M. (2003). Regional effects of terrorism on tourism in three mediterranean countries. *Journal of Conflict Resolution*, 47(5), 621-641. <https://doi.org/10.1177/0022002703258198>
- Durgun, A. (2021). Covid-19 sonrası Türk turizm sektöründe oluşabilecek fırsatlar ve riskler. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(23), 79-95. <https://doi.org/10.47129/bartiniibf.872884>
- Düzgün, E., & Kurt, A. (2020). Covid-19 (Koronavirüs) salgınının turist rehberleri üzerindeki etkileri: Ankara turist rehberleri odası örneği. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 301-321. <https://doi.org/10.38155/ksbd.792821>
- Dye, T. R. (2013). *Understanding public policy* (Fourteenth Edition). Pearson Education.
- Ercan, F. (2022). Teknolojinin turist rehberliği üzerine etkilerini konu alan ulusal makalelerin meta-sentez tekniği ile incelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 9(1), 137-155.

- Erdoğan, H. A. (2024). Ulusal turizm plan ve politikalarını şekillendirmede turist rehberlerinin rolü üzerine ampirik bir değerlendirme. *Tourism and Recreation*, 6(1), 158-169. <https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1466044>
- Faulkner, B. (2001) Towards a framework for tourism disaster management. *Tourism Management*, 22 (2), 135-147. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00048-0](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00048-0)
- Faulkner, B. (2013). Towards a framework for tourism disaster management. J. Wilks and S. J. Page (Ed.), *Managing tourist health and safety in the new millennium* in (pp. 155-176).
- Federal Emergency Management Agency/FEMA, *Natural hazards* (2023-25 Aralık). <https://hazards.fema.gov/nri/natural-hazards>
- Global Terrorism Database, *Search the database*. (2024-20 Ocak). <http://apps.start.umd.edu/gtd/>
- Göçen, Ö. G. S., Yirik, Ş., & Yılmaz, Y. (2011). Türkiye’de krizler ve krizlerin turizm sektörüne etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 493-509.
- Gök, B. (2023). Asrın felaketi sonrası Güneydoğu’da turizm. İ. Erdoğan Tarakçı ve R. Aslan (Ed.), *Asrın felaketi sosyoekonomik etkileri* içinde (ss. 7-20). Efe Akademi Yayınları.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Technology Research And Development*, 30(4), 233-252. <https://doi.org/10.1007/BF02765185>
- Güdücü, G. G. (2024). COVID-19 pandemisinin turist rehberliği mesleği üzerindeki etkileri: Kapadokya örneği (Yayın No. 847715) [Yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Henderson, J. C. (1999). Tourism management and the Southeast Asian economic and environmental crisis: A Singapore perspective. *Managing Leisure*, 4(2), 107-120. <https://doi.org/10.1080/136067199375887>
- Higgins-Desbiolles, F., Carnicelli, S., Krolkowski, C., Wijesinghe, G., & Boluk, K. (2019). Degrowing tourism: Rethinking tourism. *Journal of Sustainable Tourism*. 27(12).1926-1944. <https://doi.org/10.1080/03085140600844902>
- Huang, J. H., & Min, J. C. (2002). Earthquake devastation and recovery in tourism: The Taiwan case. *Tourism Management*, 23(2), 145-154. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(01\)00051-6](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(01)00051-6)
- Karagöz, H. (2016). Terörizmin Türkiye’de turistler ve turizm gelirleri üzerine etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper Series*, 19, 1-13.
- Kaya, A., Akgün, D. Y., & Çiftçi, G. (2020). Krizlerin turist rehberliği öğrencilerinin mesleki tutumları ile ilişkisi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2907-2923. <https://doi.org/10.26677/TR1010.2020.516>
- Kervankıran, İ., & Bağmancı, M. F. (2020). Bildiğimiz turizmin sonu mu? COVID-19’un Türkiye’deki turizm hareketliliğine etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 19-32. <https://doi.org/10.17211/tcd.811302>
- Khalid, U., Okafor, L. E., & Shafiullah, M. (2020). The effects of economic and financial crises on international tourist flows: A cross-country analysis. *Journal of Travel Research*, 59(2), 315–334. <https://doi.org/10.1177/0047287519834360>
- Korstanje, M. E., & Clayton, A. (2012). Tourism and terrorism: Conflicts and commonalities. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 4(1), 8-25. <https://doi.org/10.1108/17554211211198552>
- Lim, C., & McAleer, M. (2005). Ecologically sustainable tourism management. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1431- 1438. <https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2004.09.023>
- Marin, D. (1992). Is the export-led growth hypothesis valid for industrialized countries?. *The Review of Economics and Statistics*, 678–688. <https://doi.org/10.2307/2109382>

- Neuhof, B., & Buhalis, D. (2021). Experience design in the smart tourism destination. In *Routledge Handbook of the Tourist Experience* (pp. 616-629). Routledge.
- Neumayer, E. (2004). The impact of political violence on tourism: Dynamic cross-national estimation. *Journal of Conflict Resolution*, 48(2), 259–281. <https://doi.org/10.1177/0022002703262358>
- Olalı, H., & Timur, A. (1988). Turizm ekonomisi. Ofis Ticaret Matbaacılık Şti.
- Omak Köse, K. S. (2024). *Turizm endüstrisinde doğal afetlerin sosyoekonomik ve kültürel açıdan incelenmesi: İstanbul örneği* (Yayın No. 907839) [Yüksek lisans tezi, Kapadokya Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Önal, İ. (2023, Mart 9). *Doğal afetler ve turizm üzerine düşünceler*. Turizm Gazetesi. <https://www.turizm gazetesi.com/yazi/dogal-afetler-ve-turizm-uzerine-dusunceler/3859>
- Özerkmen, N. (2004). Terör, terörizm ve radikal islamci terör. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44(2), 247-265.
- Öztürk, A., & Çelik, M. (2009). Terörizmin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri. *Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(2), 85-106.
- Öztürk, H. M., & Alkaya, S. (2016, 20-23 Ekim). *Terörün Türk turizmi üzerine olumsuz etkileri ve alınabilecek önlemler* [Konferans sunumu]. Bodrum, Muğla, Türkiye.
- Pizam, A. (1999). A comprehensive approach to classifying acts of crime and violence at tourism destinations and analyzing their differential effects on tourism demand. *Journal of Travel Research*, 38(1), 5–12. <https://doi.org/10.1177/004728759903800103>
- Polkinghorne, D. E. (1989). Phenomenological research methods. R. S. Valle and S. Hailing (Ed.), *Existential-phenomenological perspectives in psychology* in (pp. 41-60). https://doi.org/10.1007/978-1-4615-6989-3_3
- Ritchie, B. W. (2004). Chaos, crises and disasters: a strategic approach to crisis management in the tourism industry. *Tourism Management*, 25(6), 669-683. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2003.09.004>
- Ritchie, B. W., & Campiranon, K. (2014). Major themes and perspectives. B. W. Ritchie and K. Campiranon (Ed.), *Tourism crisis and disaster management in the Asia – Pacific* in (pp. 3-11).
- Ritchie, B. W., & Jiang, Y. (2019). A review of research on tourism risk, crisis and disaster management: Launching the annals of tourism research curated collection on tourism risk, crisis and disaster management. *Annals of Tourism Research*, 79, 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102812>
- Rubin, A., & Babbie, E. R. (2016). *Empowerment series: Research methods for social work* (9. Edition). Cengage Learning. <https://doi.org/10.1079/9781780643250.0003>
- Santana, G. (2004). Crisis management and tourism: Beyond the rhetoric. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(4), 299-321. https://doi.org/10.1300/J073v15n04_05
- Sayın, G., & Yıldırım, K. (2024). Turizm işletmelerinde kriz yönetiminin önemi; Alanya'daki 5 yıldızlı otellerde COVID-19 krizi üzerine bir araştırma. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences (JOSHAS)*, 6(33), 1738–1756. <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.428>
- Scott, D., Gössling, S. & Hall, C. M. (2012). International tourism and climate change. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 3(3), 213-232. <https://doi.org/10.1002/wcc.165>
- Sigala, M. (2020). Tourism and COVID-19: Impacts and implications for advancing and resetting industry and research. *Journal of business research*, 117, 312-321. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.06.015>
- Sinclair, M. T. (1997). Gender, work and tourism. M. T. Sinclair (Ed.), *Issues and theories of gender and work in tourism* (s. 56). Routledge.

- Şahin, İ., & Güzel, F. Ö. (2020). Olumsuz güncel gelişmelerin ve krizlerin Türk turizmüne etkileri: Profesyonel turist rehberlerinin değerlendirmeleri ve sektörel çözüm önerileri. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 257-280. <https://doi.org/10.17336/igusbd.541284>
- Thirumaran, K., Mohammadi, Z., Pourabedin, Z., Azzali, S., & Sim, K. (2021). COVID-19 in Singapore and New Zealand: Newspaper portrayal, crisis management. *Tourism Management Perspectives*, 38, 100812. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2021.100812>
- Tutar, H. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik: Bir model önerisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 117-140. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227323>
- Türkay, O., & Saraç, Ö. (2019). Altyapı, üstyapı ve çevre sorunlarının turist şikayetleri kapsamında değerlendirilmesi ve yerel yönetimlerin çözüm potansiyeli: Antalya örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(Ek Sayı), 98-110. <https://doi.org/10.36362/gumus.608636>
- Türker, A., & Karaca, K. Ç. (2020). Yeni tip koronavirüs (covid-19) salgını sonrası turizm ve turist rehberliği. *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 1-19.
- UNWTO. (2024). *Impact assessment of the covid-19 outbreak on international tourism*. The United Nations World Tourism Organization. <https://www.unwto.org/impact-assessment-of-the-covid-19-outbreak-on-international-tourism>.
- Usta, A. (2013). Kamu politikaları analizine kuramsal bir bakış. *Yasama Dergisi*, 24, 78-102.
- Ünlüöner, K., Tayfun, A., & Kılıçlar, A. (2007). Turizm ekonomisi. Nobel Yayıncılık.
- World Health Organization. (2023, December 10). *Coronavirus disease (COVID-19) pandemic*. World Health Organization. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- Yeşiltaş, M., Öztürk, İ., & Türkmen, F. (2008). Terör faaliyetlerinin turizm sektörüne etkilerinin çözüm önerileri perspektifinde değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 175-189.
- Yetgin Akgün, D., Toker, A., & Yesirlili, U. (2022). Covid-19 salgınının turist rehberi adaylarının kariyer planlarına etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 1408-1427. <https://doi.org/10.20491/isarder.2022.1448>
- Yetgin, D., Yılmaz, A., & Çiftci, G. (2018). Krizlerin turist rehberliği öğrencilerinin kariyer planlamasındaki etkisi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 6(3), 195-214. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.278>
- Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112), 1-17.
- Yıldırım M., & Öztürk Deniz, F. (2018). Turizmin yerel halkın sosyo-kültürel yapısına etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 79-91.
- Yıldırım, Ş. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Z., & Durgun, A. (2010). 2008 Küresel ekonomik krizi ve turizm sektörü üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(1), 1-15.

Etik ve Bilimsel İlkeler Sorumluluk Beyanı

Yazar(lar), derginin “etik ilkeler ve yayın politikası” bölümünde yer alan (açık erişim olarak yayımlanan) tüm hususlara ve aşağıda yer alan etik ve bilimsel ilkelere riayet ettiklerini beyan eder. Aksi bir durumun tespit edilmesi halinde, sorumluluk tamamen makale yazar(lar)ına aittir.

Bu çalışmada, bilimsel araştırmalara ilişkin etik kurallar ve evrensel bilimsel ilkeler tam anlamıyla gözetilmiştir. Çalışmanın tüm aşamalarında akademik dürüstlük, doğruluk ve şeffaflık ilkelerine uygun hareket edilmiştir. Araştırmada yer alan tüm veriler, bilimsel yöntem ve etik kurallara/ikelere uygun olarak elde edilip değerlendirilmiştir; gerektiğinde ilgili kişi, kurum ve kuruluşlardan gerekli izinler alınmıştır. Çalışma sürecinde herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır. Yazar(lar), çalışmanın hazırlanmasında kullanılan kaynakların doğru bir şekilde belirtilmesine özen göstermiş ve intihalden kaçınmıştır. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Kurul adı: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu

Tarih: 19/02/2025

Karar No: 2025/56